ARTYKUŁY I ROZPRAWY

STANISŁAW KOZIARA*

UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY IM. KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ W KRAKOWIE

Tematyka biblijna na stuletnich łamach „Języka Polskiego" (rekonesans)

Słowa kluczowe: polszczyzna biblijna, czasopismo „Język Polski", historia języka polskiego.

doi: http://dx.doi.org/10.31286/JP.101.4.1

1. Wprowadzenie

Przypadająca w roku 2020 setna rocznica powołania do życia Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego (dalej: TMJP) jest szczególną okazją do historycznych podsumowań wiekowej misji jednego z najbardziej zasłużonych towarzystw naukowych, którego początki działalności datują się na przełomowy okres odzyskania przez Polskę niepodległości. Już w pierwszym paragrafie *Statutu* nowo utworzonej organizacji *expressis verbis* zapisano, że

> Celem Towarzystwa jest krzewić rozumną miłość języka polskiego, opartą na znajomości jego zasad, rozwoju i znaczenia, oraz na zrozumieniu zjawisk językowych w ogóle (cyt. za: Żmigrodzki 2020: 8).

Pierwszorzędna rola w realizacji tych zadań powierzona została założonemu kilka lat wcześniej czasopismu „Język Polski" (dalej: „JP"), które poczynając od roku 1921, przyjęło na siebie funkcję oficjalnego organu TMJP. Rok 2021 stanowi zatem kolejną z jubileuszowych dat zarówno w działalności TMJP, jak i jego organu[1].

Ten wyraźnie ukierunkowany na upowszechnianie wiedzy o języku cel, któremu TMJP pozostało przez lata swojej historii konsekwentnie wierne, nie przeszkodził na przestrzeni stulecia w podejmowaniu wyzwań znacznie wykraczających poza owe statutowe zadania. Nawet z pobieżnego oglądu z wielką akrybią przygotowanej na jubileusz pięćdziesięciolecia TMJP bibliografii zawartości 50 roczników „JP" widać, że już w pierwszym, rocznikowo widzianym półwieczu istnienia krakowskiego czasopisma pojawiło się całe spektrum problematyki językoznawczej: od zagadnień gramatycznych, poprawnościowo-dydaktycznych, dialektologicznych i onomastycznych polszczyzny po ambitne ujęcia z zakresu językoznawstwa ogólnego oraz języków słowiańskich, nie wyłączając też wybranych problemów językoznawstwa

* stanislaw.koziara@up.krakow.pl; ORCID: 0000-0003-0206-5994

1 Gwoli ścisłości wyjaśnić należy, że stulecie istnienia „JP" formalnie przypadło w roku 2013, jako że pierwszy zeszyt czasopisma ukazał się w roku 1913. Z racji jednakże przerw w redagowaniu periodyku w okresie pierwszej i drugiej wojny światowej setny rocznik pismo osiągnęło dopiero w roku 2020.

indoeuropejskiego (*Język Polski* 1971). Zakres tej bogatej tematyki nie tylko nie został ograniczony w drugim półwieczu działalności czasopisma, ale też uległ dalszemu rozszerzeniu i wzbogaceniu o obszary reprezentujące zarówno współczesne nurty refleksji lingwistycznej, jak i coraz to nowe uwarunkowania, jakim w ostatnich dziesięcioleciach podlega polszczyzna ze strony ekspansywnej kultury masowej, zewnętrznych wpływów językowych czy też komunikacji medialnej. Ale też na z górą stuletnich łamach „JP" bez trudu można odnaleźć te domeny tematyczne, których obecność z różnym natężeniem przewija się przez cały okres obecności czasopisma w rodzimej przestrzeni refleksji językoznawczej. W znacznym stopniu status taki reprezentuje szeroko pojęta problematyka dziedzictwa biblijnego w języku polskim, widzianego przez pryzmat poszczególnych zabytków tej części rodzimego piśmiennictwa religijnego, a także wielorakich form i świadectw jego przenikania do zasobów zarówno dawnej, jak i nowszej polszczyzny.

Celem poniższego szkicu jest próba z konieczności zaledwie rekonesansowego spojrzenia na ten obszar podejmowanych w „JP" zagadnień, które z pewnym uogólnieniem mieszczą się w polu zadań polszczyzny biblijnej, definiowanej jako pododmiana szerzej pojętego polskiego stylu religijnego, znajdującego od niedawna równorzędny status w opisach stylistycznego potencjału polszczyzny (np. Gajda (red.) 1995). Użytej zatem w tytule tego opracowania formuły „tematyka biblijna" bynajmniej nie należy odczytywać w duchu poszukiwań świadectw refleksji biblistycznych, których w zgodzie ze statutowymi dyrektywami czasopismo to nie podejmowało w swojej wiekowej historii, lecz jako spojrzenie na różnego rodzaju lingwistyczne świadectwa uobecnienia na łamach „JP" problematyki związanej z oddziaływaniem Biblii na język polski. Podstawą źródłową w niniejszym opracowaniu uczyniono cały „setnik" roczników „JP", wykorzystując do tego celu w głównej mierze dostępne bazy archiwalne i rejestracyjne czasopisma[2].

Zanim jednak podjęta zostanie tego rodzaju próba opisu, na początku warto przywołać nieco danych statystycznych obrazujących od strony ilościowej, a także po części czasowej i rodzajowej udział i rangę tematyki biblijnej w stuletnich dziejach organu TMJP. Przy pozyskiwaniu owych informacji przyjęto metodę ekscerpcji tradycyjnej, w niewielkim tylko stopniu odwołującej się do stosowanych w badaniach prasoznawczych metodologii i procedur opisowych, które w odniesieniu do siedemdziesięciopięcioletniej zawartości „JP" ćwierć wieku temu zastosował Walery Pisarek w nader ciekawym poznawczo i bogatym faktograficznie artykule (1995: 169–182).

Zebrane dane już na wstępie pozwalają zauważyć, że wielorako pojęta tematyka biblijna zaznacza obecność na przestrzeni niemal całego okresu „życia" czasopisma. Na prawach niemal symbolicznych ten cykl tematyczny otwiera bowiem wieloczęściowy artykuł Kazimierza Nitscha pt. *Rozbiór językowy* Ojczenasza, opublikowany już w czwartym i piątym roczniku „JP" (1919: 75–85; 116–117; 147–155; 1920: 23–27; 44–48), zaś w równie symptomatyczny sposób

2 Dla roczników od I (1913) do XCI (2011) dane te są dostępne w Małopolskiej Bibliotece Cyfrowej: http://mbc.malopolska.pl/dlibra/publication?id=73076&tab=3. W przypadku pozostałych zeszytów z lat 2009–2020 skorzystano z bazy CEEOL (Central and Eastern European Online Library), w której indeksowane jest czasopismo „JP".

zamyka syntetyczny szkic *Próba periodyzacji dziejów polszczyzny biblijnej*, zamieszczony w ostatnim zeszycie rocznika jubileuszowego (Koziara 2020: 10–20).

Ujmując rzecz bardziej całościowo, przyjdzie też dostrzec, że na różne sposoby zaznaczona tematyka biblijna pojawia się w sumie w ponad połowie roczników „JP" (51), których repartycja czasowa przedstawia się dość zmiennie. W pierwszym, międzywojennym okresie językoznawczo widziane zagadnienia biblijne mają dość znikomą reprezentację, gdyż poruszone zostały zaledwie w pięciu publikacjach. Mimo niesprzyjających okoliczności zewnętrznych, eufemistycznie rzecz ujmując, dla podejmowania tego typu refleksji w dobie tzw. PRL-u o wiele bogaciej pod tym względem prezentuje się okres powojenny do roku 1989. Wielorako i w różnym zakresie przybliżany nurt badań dotyczących zagadnień biblijnych znajdzie w tym czasie blisko trzydziestokrotne poświadczenia w „JP". Najliczniejszą reprezentację ten krąg tematyczny zyskał jednak w ostatnich trzech dekadach, jako w znacznym stopniu wpisujący się w szerokie spektrum badań teolingwistycznych, których wyraźna intensyfikacja przypada na okres po roku 1989 (Makuchowska (opr.) 2007).

Omawiany obszar tematyczny prezentowany jest na kartach „JP" łącznie w ponad stu tekstach (112), dość zróżnicowanych pod względem gatunkowym i objętościowym. Niemal trzy czwarte pośród nich zajmują ujęcia o charakterze artykułów (78), na które w większości składają się szersze spojrzenia, obok mniejszej liczby opracowań o typie szkiców. Znaczącą pozycję pośród ogółu tego typu publikacji stanowią teksty recenzyjne (29), przybliżające zazwyczaj wydane w minionym stuleciu prace monograficzne z zakresu lingwistycznie pojętej tematyki biblijnej. W nielicznych przypadkach (5) zagadnienia te poruszane były w formie dopisków do innych tekstów bądź też krótkich glos.

Pozostając w kręgu danych ilościowych, warto także zauważyć, że niemal bezwyjątkowo w roli autorów owych prac pojawiają się językoznawcy, obok zaledwie pojedynczo reprezentowanych przedstawicieli innych dziedzin filologicznych. Tylko bowiem w jednym wypadku w kręgu poruszanej na łamach „JP" tematyki biblijnej ujawnił się głos historyka sztuki w kontekście dyskusji nad genezą *Psałterza floriańskiego* (Śnieżyńska-Stolot 1990: 166–174). Podobny prymat wiąże się z niemal wyłącznym udziałem w roli autorów tego typu publikacji rodzimych badaczy, w znacznej mierze wywodzących się ze środowiska krakowskiego, co już niekoniecznie dotyczy innych obszarów tematycznych podejmowanych w „JP".

Rekonesansowe spojrzenie na obecność językoznawczej refleksji ukierunkowanej na zagadnienia biblijne pozwoliło na wskazanie w zasobach tekstowych „JP" kilku domen tematycznych, w których problematyka ta znajduje mniej lub bardziej eksplicytne uobecnienie. Ich wyodrębnienie napotykało niekiedy jednak trudności związane z nie zawsze dającą się wyróżnić granicą między tematyką *stricte* biblijną a szerzej rozumianymi zagadnieniami języka religijnego, co występuje chociażby w kontekście apokryficznego tekstu *Rozmyślania przemyskiego* czy też zagadnień dotyczących terminologii chrześcijańskiej. Ostatecznie w procesie ekscerpcji i kolekcjonowania tekstów na potrzeby tegoż opracowania przyjęto nieco szersze kryterium „biblijności", włączające zazwyczaj tego rodzaju pograniczną tematykę w obszar badanego materiału.

Z pewnym uogólnieniem prezentowana w „JP" problematyka biblijna daje się wpisać w cztery ramowo ujęte kręgi tematyczne, którymi są: 1) język polskich przekładów i parafraz

Pisma Świętego; 2) zagadnienia polskiego stylu biblijnego i stylizacji biblijnej; 3) frazeologia pochodzenia biblijnego; 4) inne problemy polszczyzny biblijnej.

W obrębie zaś wyróżnionych domen posłużono się niekiedy dodatkowym kluczem porządkującym opis, jak na przykład układ chronologiczny czy też zakres podejmowanej tematyki. Odwołując się do owego klucza taksonomicznego, w dalszej część szkicu zmierzać będziemy do przybliżenia najważniejszych zagadnień poruszanych w ramach poszczególnych kręgów tematycznych wraz z ogólnym określeniem roli i znaczenia owej refleksji zarówno dla historii polszczyzny biblijnej, jak i szerzej pojętych dziejów języka polskiego. Uwagi te z konieczności przyjdzie jednakże ograniczyć do tych danych, które były podejmowane głównie w opracowaniach artykułowych.

2. Język polskich przekładów i parafraz Pisma Świętego

Wielorako uobecniona na łamach „JP" problematyka języka rodzimych tłumaczeń i parafraz ksiąg Pisma Świętego objęła teksty wpisujące się w różne okresy w dziejach polskiej translatoryki biblijnej. Osobne miejsce pośród nich zajmują stosunkowo liczne opracowania dotyczące najstarszych zabytków tej części polskiego piśmiennictwa, w tym przede wszystkim dwóch psałterzy średniowiecznych – *floriańskiego* i *puławskiego*. Uważniejsze spojrzenie na ich językowe ukształtowanie, jakiego dokonano na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych minionego wieku, nie pozostawało bez związku z toczoną w owym czasie ożywioną dyskusją nad pochodzeniem polskiego języka literackiego. Tak też sporne argumentacje na rzecz bądź to małopolskiej, bądź też śląskiej genezy *Psałterza floriańskiego* znalazły odbicie w kilku polemicznych publikacjach w „JP" głównie autorstwa krakowskich językoznawców: Witolda Taszyckiego (1949a: 1–13; 1949b: 122–125), Stanisława Urbańczyka (1949: 170–173), Stanisława Rosponda (1952: 229–231) oraz Kazimierza Nitscha (1956: 241–245), do których na prawach nieco osobnych dołączył, uprzednio już przywołany, głos historyka sztuki (Śnieżyńska-Stolot 1990: 166–174). W podobnym kontekście skierowano w tym okresie uwagę na językową stronę *Psałterza puławskiego* (Zembatówna 1952: 223–229), rozszerzoną dodatkowo o próbę porównań tego tekstu z pojedynczo zachowanymi fragmentami psalmów średniowiecznych (Żurowska-Górecka 1956: 346–354). Wybrane zaś osobliwości leksykalne obydwu staropolskich psałterzy, także sytuujące się w kontekście rzeczonej dyskusji, znalazły przybliżenie w dwóch szkicach Stefana Reczka (1951: 75–78; 1953: 25–28).

Zgoła inne i o wiele szersze oświetlenie polskie średniowieczne tłumaczenia i glosy biblijne znalazły w z górą dwie dekady późniejszej publikacji w „JP", która wyszła spod ręki Ireny Kwileckiej, wytrawnej znawczyni staropolskiej spuścizny przekładowo-biblijnej (1978: 87–98). Sytuując najdawniejsze zabytki rodzimego piśmiennictwa biblijnego na tle europejskich tendencji translacyjnych tego okresu, poznańska slawistka postawiła się nie tylko w opozycji do lansowanych wcześniej tez o jednorodnej ich linii genetycznej (Brückner 1902: 257–339), ale też dała początek dość powszechnie dziś akceptowanemu stanowisku mówiącemu o istnieniu już w najstarszej dobie dwóch zgoła odmiennych metod przybliżania ksiąg biblijnych na gruncie polskim: literalnej i swobodnej.

Pośród dawnych zabytków polskiego piśmiennictwa religijnego, które przyciągnęły uwagę autorów prac ogłaszanych w „JP", wyjątkowe miejsce zajmuje tekst *Rozmyślania przemyskiego*, najstarszego i zarazem najobszerniejszego zabytku rodzimej literatury apokryficznej, datowanego na przełom XV i XVI stulecia. Językowe tajemnice i osobliwości owego tekstu staropolskiego przybliżone zostały w sumie aż w 15 publikacjach ogłoszonych na łamach „JP" pod koniec ubiegłego i na początku bieżącego stulecia. Niemal w całości są one rezultatem krakowsko-poznańskiej kooperacji badawczej z udziałem znawców dziejów dawnej polszczyzny: Wacława Twardzika, Romana Laskowskiego oraz Ryszarda W. Rzepki, do których w ostatnich latach dołączyła prężna reprezentacja mediewistów młodszego pokolenia w osobach Tomasza Miki, Doroty Rojszczak-Robińskiej oraz Olgi Ziółkowskiej. Pokłosiem owych publikacji stał się gruntowny opis poświadczonych w tym zabytku archaizmów fleksyjnych (Rzepka, Twardzik 1996a: 97–102; 1996b: 321–327; 1997a: 41–46; 1997b: 102–111; 1997c: 298–302; 1999: 35–46), stanu samogłosek nosowych (Laskowski, Twardzik 2005: 171–184; 257–267; 366–377), a także tytułów rozdziałów (czcień) (Mika, Twardzik 2011: 321–334; Mika, Rojszczak-Robińska, Ziółkowska 2016: 7–23) i niektórych zapożyczeń (Rzepka, Twardzik 2008: 348–352). Ten krąg językowych właściwości *Rozmyślania przemyskiego* wzbogacają dodatkowo dwa opracowania Piotra Zbróga dotyczące wybranych aspektów składniowej strony apokryfu (2007: 48–54; 2008: 105–115).

O języku i tajemnicach warsztatu przekładowego w odniesieniu do innych średniowiecznych zabytków literatury przekładowo-biblijnej czytelnicy „JP" mogli dowiedzieć się także za sprawą mniejszych szkiców, niekiedy o charakterze polemicznym, czy też licznie publikowanych w każdym zeszycie czasopisma recenzji. Jako na probierz tego rodzaju poświadczeń tematyki biblijnej z obszaru piśmiennictwa staropolskiego przyjdzie chociażby wskazać na ciekawą dyskusję toczoną wokół jednej z nazw roślinnych, która pojawiła się w tekście *Biblii królowej Zofii* (Szelachowska-Winiarzowa 2002: 68–73; Wanicowa 2002: 236–238; Herej--Szymańska 2002: 238–240), czy też na uwagi dotyczące losów innych leksemów (Leszczyński 1960: 143–145).

Bogactwo literatury przekładowo-biblijnej, jakie z ducha renesansu i reformacyjnej odnowy przyniósł wiek XVI, określany wymownym mianem „złotego wieku polskiej Biblii", znalazło tyleż należne, co wymierne potwierdzenie w „setnikowym" dorobku publikacyjnym „JP". Pod względem liczby zamieszczonych w piśmie opracowań zdecydowanie na czoło wysuwają się dwa, rzec śmiało można, pomnikowe dokonania tego okresu, to jest parafraza *Psałterza Dawidowego* Jana Kochanowskiego (1579) oraz wieloetapowe dzieło przekładowo-biblijne ks. Jakuba Wujka (1593, 1594, 1599). Pierwsze z owych dokonań przyciągnęło uwagę autorów „JP" już w okresie międzywojennym; w sumie ośmiokrotnie w różnych fazach historii czasopisma podejmowano wielostronne próby oświetlenia językowej strony kongenialnej parafrazy psałterzowej, której dzieło spolszczenia poeta postrzegał jako drogę wiodącą „na skałę pięknej Kalijopy" oraz sposobność do „starcia z poety co znakomitszemi"[3]. Szczególną okazją do

3 Sformułowania te luźno nawiązują do słów poety na temat pracy nad *Psałterzem*, użytych w liście dedykacyjnym skierowanym do biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego (Kochanowski 1982: 11).

tych przybliżeń stał się jubileusz czterechsetlecia śmierci Kochanowskiego (1984) i wydany na tę okoliczność przez TMJP wybór prac z „JP" poświęconych językowi artystycznemu poety (Kucała (opr.) 1984)[4], a także osobny zeszyt czasopisma (1984, z. 4).

Studia te w stopniu nieporównywalnym do wcześniejszych ujęć, skupionych bardziej na odnajdywaniu genetycznych uwarunkowań *Psałterza Dawidowego*, poszerzały stan wiedzy nad językowym artyzmem dzieła Jana z Czarnolasu. Z pomieszczonych na łamach „JP" opracowań, głównie autorstwa Ewy Ostrowskiej i Stanisława Urbańczyka, wynikały daleko idące i znacznej wagi spostrzeżenia, mówiące zarówno o reminiscencjach i filiacyjnych zależnościach *Psałterza* Kochanowskiego względem innych renesansowych tłumaczeń tej księgi biblijnej, jak i o tyleż pionierskich, co górujących nad pozostałymi rozwiązaniach warsztatowych poety. Ich najbardziej wymowne świadectwa dotyczą mistrzowskiego operowania synonimiką, dla której psalmodia biblijna jest szczególnie wymagającym terenem, oraz oryginalnych decyzji translatorskich, umiejętnie łączących przymus wierności i poetycką swobodę – źródła odwiecznych dylematów tłumacza (Ostrowska 1953: 285–317; 1970: 241–257; Urbańczyk 1980: 321–331; 1984: 242–250). W innych szkicach poświęconych psałterzowej parafrazie Kochanowskiego do głosu doszły równie ważne kwestie językowo-przekładowe dotyczące wybranych psalmów, w których na czoło wysuwa się wyjątkowej urody tekst Psalmu 91, ze znanym incipitem *Kto się w opiekę poda Panu swemu*, po dziś dzień współtworzący kanon polskiej psalmodii nieszpornej (Lange 1930: 161–168; Oesterreicher 1926: 76–79). Pośrednio język *Psałterza Dawidowego* stał się też obiektem zainteresowań autorów „JP" w kontekście analizy sztuki rymotwórczej Kochanowskiego (Lubaś 1977: 248–256) oraz oddziaływania języka owej parafrazy na jakże liczną twórczość późniejszych poetów (Rospond 1961: 295–302).

Na tym tle nieco skromniej prezentują się na łamach „JP" świadectwa zainteresowania językową stroną Biblii w przekładzie ks. Jakuba Wujka, która w dość zgodnej opinii stanowiła w pierwszym okresie dziejów polszczyzny biblijnej zwieńczenie poszukiwań rodzimej szaty słowa natchnionego. Godzi się przypomnieć, iż to właśnie pełne wydanie Wujkowego przekładu z roku 1599 na kilkaset lat (366) przejęło funkcję tekstu kanonicznego dla katolików w Polsce, kładąc podwaliny pod językowy wzorzec określany tradycyjnie mianem *polskiego stylu biblijnego* czy też *polszczyzny biblijnej*. Jednakże owo całościowe wydanie Biblii Wujkowej, które notabene ukazało się już po śmierci tłumacza, nie zyskało, jak dotąd, szerszego potwierdzenia w „biblijnym dorobku" „JP". Końcowe lata ubiegłego stulecia stworzyły natomiast jubileuszowe okazje do przybliżeń tych części Biblii Wujkowej, które powstały za życia jezuity z Wągrowca, tj. *Nowego Testamentu* (1593) oraz *Psałterza* (1594). Opublikowane w czterechsetlecie ukazania się ich *editio princeps* artykuły autorstwa Bożeny Matuszczyk (1993: 241–245) oraz Stanisława Koziary (1994: 161–168) przybliżyły zarysowo zarówno genetyczne uwarunkowania tych przekładów, jak i swoistość Wujkowego warsztatu translacyjnego i filologicznego, który jak wiadomo, w pełnym tekście Biblii podlegał licznym i zazwyczaj niekorzystnym ingerencjom cenzorskim.

4 Wybór ten objął łącznie 22 artykuły poświęcone językowi poetyckiemu Jana Kochanowskiego, opublikowane w „JP" w latach 1926–1980.

Przywołane powyżej dane bynajmniej nie wyczerpują publikacyjnej zawartości „JP" w części dotyczącej językowej strony polskich zabytków przekładowo-biblijnych powstałych w XVI stuleciu. W ostatnich latach uwagę badawczą przyciągnęły dwa inne tłumaczenia z tego okresu, a mianowicie najstarszy katolicki przekład *Nowego Testamentu* (1556), przypisywany Marcinowi Bielskiemu, zaś za sprawą wydawcy tradycyjnie nazywany *Nowym Testamentem Szarffenbergera*, oraz protestancka Biblia w przekładzie Szymona Budnego (1572). Warstwy onimicznej obydwu tłumaczeń dotyczą ogłoszone w najnowszych rocznikach artykuły autorstwa Rafała Zarębskiego (2017: 38–49; 2020: 77–88), wpisujące się w krąg szerszych zainteresowań łódzkiego językoznawcy tą warstwą polszczyzny biblijnej.

W drodze pośredniej lub ujęć porównawczych lingwistyczne oświetlenie w „JP" zyskały także inne przekłady „złotego wieku polskiej Biblii". Za sprawą cytowanych już uprzednio publikacji Ewy Ostrowskiej częściowej charakterystyce i ocenie poddane zostały dwa osobne psałterze renesansowe – domniemanego autorstwa Mikołaja Reja (ok. 1546) oraz parafraza poetycka Jakuba Lubelczyka (1558). O wiele zaś uważniejsze spojrzenie krakowskiej lingwistki skierowane zostało na *Psałterz brzeski*, będący częścią kalwińskiej *Biblii brzeskiej* (1563). Mowa tu o obszernym i zarazem pionierskim studium E. Ostrowskiej, którego czas ogłoszenia w „JP" bynajmniej nie jest sprawą drugorzędną (lata pięćdziesiąte), bodaj po raz pierwszy nie tylko odsłaniającym wysokie walory tekstu brzeskiego, dające się odnieść także do językowej strony całej Biblii kalwińskiej, ale też przybliżającym rodzaj i skalę filiacji międzytekstowych w obszarze szesnastowiecznych polskich psałterzy (1953: 285–317). Co więcej, z poczynionych przez badaczkę spostrzeżeń wyłoniła się wcale niemała kolekcja dowodów wskazujących na wykształcanie się już w tym okresie wielu ponadindywidualnych cech językowo-stylistycznych polszczyzny biblijnej.

Na tle dotychczas zaprezentowanych danych, które przybliżają zawartość „JP" od strony tematyki biblijnej widzianej w perspektywie określonych tekstów przekładowych, nietrudno o uogólniający wniosek, że prymat należy tu do publikacji poruszających mniej lub bardziej całościowo widziane zagadnienia tej części rodzimego piśmiennictwa dawnego, ze szczególnym uwydatnieniem polszczyzny doby XVI wieku. Do sporadycznych, by nie powiedzieć odosobnionych, należą zaś te z prezentowanych na łamach krakowskiego czasopisma ujęć, które obiektem lingwistycznej refleksji czynią dokonania późniejsze i najnowsze. W poczet wyjątków wlicza się tu dość obszerny artykuł poświęcony *Biblii Tysiąclecia* i jej miejscu w tradycji polszczyzny biblijnej – tłumaczeniu, które przejęło po Biblii Wujkowej funkcję podstawowego tekstu liturgicznego wśród katolików polskich (Koziara 2016: 15–31). Nie oznacza to jednak nieobecności w „JP" opracowań przybliżających nieco na prawach pośrednich nowsze dokonania przekładowo-biblijne, które to ujęcia dają się po części odnaleźć w innym obszarze tekstów czy też wydzielonych tu domen tematycznych.

3. Zagadnienia polskiego stylu biblijnego i stylizacji biblijnej

Na prawach w znacznym stopniu osobnych przyjdzie wyodrębnić z ogólnie pojętej problematyki biblijnej te publikacje w „JP", które poruszają zagadnienia polskiego stylu biblijnego oraz stylizacyjnych doń nawiązań. Bez wątpienia pierwszorzędne znaczenie przypisać w tym

względzie należy obszernej, dwuczęściowej publikacji *Z dziejów polskiego stylu psałterzowego* autorstwa Marii Kossowskiej (1962: 135–158; 194–212), niestrudzonej badaczki historii i tradycji obecności Biblii w języku polskim. To ogłoszone jeszcze w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku opracowanie, dla którego bazę ekscerpcyjną tworzą niemal wszystkie polskie psałterze średniowieczne i renesansowe, należy i dziś postrzegać jako rzetelną i solidnie udokumentowaną próbę wyznaczenia tekstowych i czasowych cezur w procesie kształtowania się inwariantnych cech stylowych polszczyzny biblijnej, najpełniej uwidocznionych w Wujkowym przekładzie Księgi Psalmów. Pozorne ograniczenie podstawy materiałowej do tłumaczeń psałterzowych w istocie oznaczało oparcie się na najbardziej reprezentatywnym i mającym trwałe poświadczenia rodzimym dorobku translacyjno-biblijnym.

Charakter po części kontynuacyjny, po części zaś rozwijający w stosunku do opracowania M. Kossowskiej ma o kilka dekad później publikowany w „JP" szkic dotyczący szyku zaimkowej przydawki dzierżawczej jako jednej z charakterystycznych właściwości składniowych polskiego stylu biblijnego, tym razem widzianej w perspektywie jej uobecnień w nowszych tłumaczeniach tejże księgi biblijnej (Koziara 1998: 62–69). Ogłoszenie tego tekstu pod koniec ubiegłego wieku zbiegło się w czasie z coraz bardziej ożywionymi badaniami nad historią i przemianami polszczyzny biblijnej. Wręcz lawinowo przyrastające w ostatnich dziesięcioleciach przekłady Pisma Świętego na język polski, w znacznej mierze wyrosłe z ducha soborowego *aggiornamento*, współczesnych osiągnięć nauk biblijnych oraz nowych technik translacyjnych, w coraz większym stopniu rodzą potrzebę refleksji nad kondycją i sposobem odniesienia się owych inicjatyw do wzorca polskiego stylu biblijnego. Taki też charakter ma, przywołany już w poprzedniej części, artykuł zamieszczony w „JP" na temat *Biblii Tysiąclecia* i jej miejsca na tle tradycji polszczyzny biblijnej (Koziara 2016: 15–31). Znaczący zaś przyrost filologicznych opracowań w tej dziedzinie, przynoszący nie tylko nowy stan wiedzy, ale też nierzadko skutkujący rewizją wcześniejszych stanowisk, stwarza zachętę do ujęć syntetyzujących wyniki owych badań. Częściowo naprzeciw tym wyzwaniom wychodzi, także wspomniany już na wstępie, szkic będący propozycją nowszego spojrzenia na dzieje i przemiany polszczyzny biblijnej wraz z próbą wyznaczenia określonych ram periodyzacyjnych w historii tejże odmiany stylowej języka polskiego (Koziara 2020: 10–20).

W kręgu tej domeny tematycznej sytuuje się również kilka nowszych publikacji w „JP", które na różne sposoby dowodzą możliwości zastosowania metod i narzędzi analizy stylistycznej na gruncie języka biblijnego. Taki typ ujęcia reprezentuje artykuł Danuty Bieńkowskiej poświęcony literackiej formie i stylistycznym właściwościom jednej z perykop z Ewangelii św. Mateusza, widzianym przez pryzmat kilku jej rodzimych translacji (2003: 90–95). Na pograniczu zaś ujęć stylistyczno-kulturowych pojedynczo lokuje się opracowanie dotyczące wątków tanatologicznych w języku wybranych tłumaczeń Pisma Świętego na język polski (Herej-Szymańska 2004: 164–173). Z kolei zagadnienia stylizacji biblijnej, możliwości nawiązań do określonych konstant stylu biblijnego w twórczości literackiej znalazły poświadczenia w artykule dotyczącym tego typu odwołań w poezji ks. Jana Twardowskiego (Kabata 2001: 253–259), a także w tekście wskazującym na wykorzystanie pewnych właściwości gramatycznych prymarnego

języka biblijnego w twórczości Cypriana Norwida (Szagun 2002: 17–20). W podobnym nurcie tematycznym sytuuje się również ujęcie poświęcone stylowej akomodacji wybranych perykop biblijnych w języku współczesnych kazań i homilii (Sieradzka-Mruk 1996: 135–140).

4. Frazeologia pochodzenia biblijnego

W znacznym stopniu naturalnym rozwinięciem problematyki stylu i stylizacji stały się wielokrotnie poruszane na łamach „JP" zagadnienia dotyczące frazeologii o proweniencji biblijnej. Warto przy tej okazji podkreślić, że w dość powszechnie podzielanej opinii tej kategorii biblizmów przydzielane bywa centralne miejsce pośród ogółu stylowych wyznaczników polszczyzny biblijnej. Problematyka ta w „JP" zdominowana została praktycznie przez jednego autora – Stanisława Bąbę, czołowego reprezentanta poznańskiego ośrodka badań frazeologicznych. Pionierską pozycję w tym względzie zajmuje równo pół wieku temu opublikowany artykuł *Frazeologia biblijna i modlitewna w tytułach utworów literackich*, przynoszący jedną z pierwszych prób opisu procesu przenikania tego rodzaju biblizmów do innych niż religijna odmian języka polskiego (1971: 358–364). Publikacją tą poznański frazeolog w istocie zapoczątkował nie tylko długoletnią współpracę z krakowskim periodykiem, ale też cyklicznie w nim zamieszczane rozważania nad losami wybranych frazeologizmów, pośród których najliczniej reprezentowane są związki wyrazowe pochodzenia biblijnego. Na ujęte w porządku chronologicznym publikacje w „JP" złożyły się opracowania dotyczące takich jednostek, jak: *głos wołającego na puszczy* (1984; 235–238), *rzucić na kogo kamieniem – rzucić w kogo kamieniem* (1987: 76–79), *sól ziemi* (1989b: 225–226), *chować coś pod korcem* (1989c: 227–230), *kłaść zdrową głowę pod ewangelię* (1989a: 73–75), *dni czyjeś są policzone – dni czegoś są policzone* (1991: 310–312), *przejść* (*przecisnąć się*) *przez ucho igielne* (1993a: 388–389), *wierzgać przeciw ościeniowi* (1993b: 390–391), *sprzedać coś za miskę soczewicy* (2001: 308–311).

Poza cyklem publikacyjnym S. Bąby zagadnienia frazeologii biblijnej znalazły potwierdzenie jeszcze w kilku innych artykułach ogłaszanych w „JP". Historycznie najstarszej warstwy tego rodzaju utrwaleń językowych dotyczyło opracowanie Mariana Kucały przybliżające czeskie pożyczki frazeologiczne w staropolszczyźnie (1973: 118–132). Co prawda tytuł tego szkicu nie wskazuje bezpośrednio na jednostki o rodowodzie biblijnym, jednakże w prezentowanej warstwie materiałowej odsłania on szereg tego rodzaju biblizmów przejętych (*via* przekłady Pisma Świętego) z języka czeskiego do polszczyzny.

Z kolei od dawna zauważane i szeroko dyskutowane zjawiska, w których kanoniczne postaci biblizmów frazeologicznych podlegają w polszczyźnie ogólnej różnorakim procesom modyfikacyjnym, zyskały należną uwagę w jednym z artykułów opublikowanych w „JP" pod koniec ubiegłego stulecia (Koziara 1997: 89–96). Szkic ten w istocie ukazuje, w jakim stopniu podstawowy zrąb frazeologii biblijnej, ufundowanej na kanwie wielowiekowej obecności Biblii Wujkowej, znajduje kontynuację bądź jej brak w nowszych tłumaczeniach Pisma Świętego na język polski, z *Biblią Tysiąclecia* na czele. Budząca zaś pewną ciekawość semantyczno-egzegetyczną hiperboliczna figura ewangeliczna o „wielbłądzie i uchu igielnym", generująca całą kolekcję utrwalonych w języku polskim połączeń wyrazowych, znalazła

omówienie w jednym z ujęć o charakterze szkicowym (Szymański 1994: 379–381). Wreszcie równie doniosły socjologicznie i kulturowo problem, jakim jest znajomość biblijnych związków frazeologicznych wśród użytkowników polszczyzny, w tym wypadku młodzieży szkolnej, został podjęty w „najmłodszej" spośród prac zamieszczonych w tej kategorii tematycznej w „JP" (Górna 2002: 214–221).

5. Inne problemy polszczyzny biblijnej

Poza przywołanymi dotychczas wątkami tematycznymi w „setnikowym" zasobie „JP" dają się również odnaleźć opracowania, które składają się na *sui generis* sylwiczny zbiór, na różne sposoby odnoszący się do lingwistycznie postrzeganej problematyki biblijnej.

Osobne miejsce w nim zajmują ujęcia dotyczące języka tradycyjnych polskich modlitw pacierzowych, *Modlitwy Pańskiej* i *Pozdrowienia Anielskiego*, z których pierwsza posiada, jak wiadomo, pełną prefigurację tekstową na kartach Ewangelii św. Mateusza (Mt 9, 9–13). Obok wspomnianego już na wstępie opracowania K. Nitscha na temat języka *Ojczenasza*, kwestie te na nowo podjął trzy dekady temu Edward Breza w osobnym artykule (1991: 2–9), do którego obszerną glosę dopisał S. Urbańczyk, ówczesny redaktor naczelny „JP" (1991: 9–17)[5].

W znacznym stopniu status odrębny w tej grupie zajmują trzy opracowania dotyczące terminologii o proweniencji biblijnej. Pierwsze z nich stanowi próbę rekonstrukcji biblijnej terminologii rodzinnej dokonanej na podstawie polskich tłumaczeń Ewangelii św. Mateusza (Zarębina 2010: 82–90). Z kolei drugie przynosi oryginalne poznawczo omówienie przekładowych nazw istot duchowych w tekstach biblijnych i koranicznych (Kulwicka-Kamińska 2011: 23–35). Trzecie zaś jest szkicową prezentacją i zarazem zapowiedzią szerszego (zrealizowanego, co warto podkreślić) zamysłu leksykograficznego poświęconego staropolskiej terminologii chrześcijańskiej (Karpluk 1998: 91–97).

Język rodzimych przekładów biblijnych, głównie dawnych, kryjących w sobie nierzadko elementy recesywne w stosunku do polszczyzny ogólnej, przyciągał także autorów śledzących niektóre gramatyczne relikty językowe (Petrov, Twardzik 2010: 5–15).

Poruszona na łamach „JP" problematyka biblijna nie ominęła, jak przystało na statutowe zadania organu TMJP, zagadnień natury poprawnościowej, związanych zazwyczaj z pisownią i odmianą niektórych biblijnych nazw własnych. Osobne uwagi, niekiedy też polemiczne, skierowano m.in. w stronę takich nominacji, jak: *Efezjanie*, *Kolosanie*, *Galaci* vs. *Galacjanie*, *Koryntianie* vs. *Koryncjanie* (Malec: 1985: 389–390; Breza 1987: 31–35; 1988: 285–287), a także pisowni *Psałterz Dawidów* vs. *Psałterz Dawidowy* (Wilczewska 2003: 105).

6. Podsumowanie

Zaprezentowana na prawach rekonesansowych panorama zagadnień, które składają się na biblijną domenę tematyczną wyodrębnioną z publikacyjnego dorobku „JP", daje podstawę

5 Dołączanie glos dyskusyjnych czy też dopisków do artykułów było w stuletniej historii „JP" dość powszechnym zwyczajem redakcyjnym. Szczególnie często korzystali z tej praktyki redaktorzy naczelni czasopisma z profesorem Stanisławem Urbańczykiem na czele.

do zgłoszenia kilku uwag ogólniejszej natury. Zanim przyjdzie przedłożyć takowe, nieco przewrotnie warto wpierw wskazać te obszary, które – mimo że istotne dla omawianej problematyki – nie znalazły dotychczas potwierdzenia na łamach krakowskiego czasopisma. Stosunkowo najlepiej poświadczone w „JP" osiągnięcia przekładowo-biblijne najstarszej doby w sumie w dość skromnym stopniu objęły bogate na tym polu dokonania będące zasługą środowisk protestantów polskich. Od dawna zauważane walory językowe i translacyjne *Biblii brzeskiej* (1563), a także *Biblii gdańskiej* (1632), ich niemały udział we współtworzeniu ponadkonfesyjnych cech polskiego stylu biblijnego oraz potencjału polszczyzny w ogóle nadal oczekują na szersze podjęcie i przybliżenie czytelnikom „JP". Znikomym jak dotąd echem (jedna nota recenzyjna) odbiło się także bogate pokłosie międzynarodowej inicjatywy pod nazwą *Biblia Slavica*, której efektem jest m.in. pomnikowa reedycja fototypiczna wszystkich polskich Biblii XVI-wiecznych. W kontekście zaś nowszych problemów polszczyzny biblijnej krąg tematów wartych podjęcia przez przyszłych autorów „JP" zapewne stanowią tyleż kontrowersyjne, co lingwistycznie intrygujące próby „przyodziewania" polskiego języka biblijnego w szaty gwarowe czy wręcz slangowe.

Przywracając należną perspektywę tejże konkluzji, stwierdzić przyjdzie, że nieporównanie więcej powodów do poczynienia wartościujących uogólnień stwarza pokłosie publikacyjne „JP" widziane w kontekście obecności w jego zasobach lingwistycznie postrzeganej problematyki biblijnej. Jej wyjątkowo liczne i wielorakie poświadczenia dają wszelkie podstawy do stwierdzenia, iż domena ta współtworzy jedną z ważniejszych nici tematycznych w stuletniej historii krakowskiego czasopisma. Tematy z owego kręgu, jakkolwiek w zmiennych proporcjach i odsłonach czasowych, przewijają się niemal przez cały okres funkcjonowania periodyku, wydatnie się przyczyniając do wzbogacenia jego zadań programowych jako organu TMJP. Do najbardziej całościowych ujęć pretendują opracowania dotyczące najstarszych zabytków przekładowo-biblijnych z psałterzem na czele, których rodzima szata tekstowa stanowiła nierzadko kanwę prezentacji szeregu ogólnie postrzeganych procesów i zjawisk historycznojęzykowych. Nietrudno też zauważyć, że łamy „JP" najszerzej otwarte zostały na potrzeby opisu psałterzowej parafrazy Jana Kochanowskiego, tworząc w tym względzie kanoniczny wręcz zasób wiedzy zarówno w zakresie kunsztu poetyckiego, jak i znaczenia owego dzieła w procesie artystycznego dojrzewania polszczyzny. Nie mniej wyróżniającą pozycję zyskały w „JP" publikacje poświęcone językowej stronie *Rozmyślania przemyskiego*, osobliwego zabytku piśmiennictwa staropolskiego. Znaczące zasługi przynależą ponadto krakowskiemu pismu w sferze przybliżania i opisu licznych świadectw zapożyczania do polszczyzny elementów przynależnych do prymarnych właściwości języka ksiąg biblijnych. Najbardziej wyrazistym obszarem owego transferu są spetryfikowane jednostki o typie frazeologizmów, poddawane wielokrotnym oglądom głównie w nowszej fazie życia „JP". Nie bez satysfakcji przychodzi więc na koniec stwierdzić, że dla historyka języka zorientowanego na opis jego dziedzictwa biblijnego stuletnie łamy „JP" stanowią jedno z ważniejszych źródeł odsłaniających w równym stopniu bogactwo oraz wielorakie procesy wzrastania i wrastania polszczyzny w bezmierne przestrzenie Słowa.

Bibliografia

Bąba S. 1971: *Frazeologia biblijna i modlitewna w tytułach utworów literackich*, „Język Polski" XLI, z. 5, s. 358–364.

Bąba S. 1984: *Modyfikacje zwrotu* głos wołającego na puszczy, „Język Polski" LXIV, z. 3, s. 235–238.

Bąba S. 1987: Rzucić na kogo kamieniem – rzucić w kogo kamieniem, „Język Polski" LXVII, z. 1–2, s. 76–79.

Bąba S. 1989a: *Warianty i modyfikacje zwrotu* kłaść zdrową głowę pod ewangelię, „Język Polski" LXIX, z. 1–2, s. 73–75.

Bąba S. 1989b: *Modyfikacje wyrażenia* sól ziemi, „Język Polski" LXIX, z. 3–5, s. 225–226.

Bąba S. 1989c: Chować coś pod korcem, „Język Polski" LXIX, z. 3–5, s. 227–230.

Bąba S. 1991: Dni czyjeś są policzone – dni czegoś są policzone, „Język Polski" LXXI, z. 3–5, s. 310–312.

Bąba S. 1993a: Przejść *(*przecisnąć się*)* przez ucho igielne, „Język Polski" LXXIII, z. 4–5, s. 388–389.

Bąba S. 1993b: Wierzgać przeciw ościeniowi, „Język Polski" LXXIII, z. 4–5, s. 390–391.

Bąba S. 2001: Sprzedać coś za miskę soczewicy, „Język Polski" LXXXI, z. 4, s. 308–311.

Bieńkowska D. 2003: *Sąd Ostateczny (Mt 25, 31–46) – forma literacka i właściwości stylistyczne*, „Język Polski" LXXXIII, z. 2, s. 90–95.

Breza E. 1987: *Skąd pochodzą formy* efezjanie*,* koryntianie*,* kolosanie *i o tytulaturze niektórych ksiąg Nowego Testamentu*, „Język Polski" LXVII, z. 1–2, s. 31–35.

Breza E. 1988: Galaci*, nie* Galacjanie, „Język Polski" LXVIII, z. 4–5, s. 285–287.

Breza E. 1991: *Polszczyzna «Ojcze nasz» i «Zdrowaś Maryjo»*, „Język Polski" LXXI, z. 1, s. 2–9.

Brückner A. 1902: *Psałterze polskie do połowy XVI wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny", t. 34, s. 257–339.

Gajda S. (red.) 1995: *Przewodnik po stylistyce polskiej*, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego, Opole.

Górna M. 2002: *Stopień znajomości biblijnych związków frazeologicznych wśród uczniów*, „Język Polski" LXXXII, z. 3, s. 214–221.

Herej-Szymańska K. 2002: *Czy Judyta rzeczywiście jadła ziele*? *Spojrzenie z boku*, „Język Polski" LXXXII, z. 3, s. 238–240.

Herej-Szymańska K. 2004: *Biblijny obraz językowy stosunku człowieka do śmierci*, „Język Polski" LXXXIV, z. 3, s. 164–173.

Język Polski 1971: *Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Zeszyt jubileuszowy. Bibliografia zawartości roczników 1–50*, zestawiona przez W. Fedorowicza i W. Twardzika przy współpracy i pod kierunkiem J. Reczka, indeksy wyrazów, przedrostków i przyrostków zestawione przez K. Kalicką, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków.

Kabata M. 2001: *Biblijne odwołania w poezji księdza Twardowskiego*, „Język Polski" LXXXI, z. 4, s. 253–258.

Karpluk M. 1998: *O Słowniku staropolskiej terminologii chrześcijańskiej* (*do r. 1500*), „Język Polski" LXXVIII, z. 1–2, s. 91–97.

Kochanowski J. 1982: *Psałterz Dawidów. Fototypia – transkrypcja*, opr. J. Woronczak, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Kossowska M. 1962: *Z dziejów polskiego stylu psałterzowego*, „Język Polski" XLII, z. 2, s. 135–148; z. 3, s. 194–212.

Koziara S. 1994: *O Psałterzu z roku 1594 w przekładzie ks. Jakuba Wujka – uwagi jubileuszowe*, „Język Polski" LXXIV, z. 3, s. 161–168.

Koziara S. 1997: *O frazeologizmach w polskich przekładach biblijnych. Od Biblii Wujka do Biblii Tysiąclecia*, „Język Polski" LXXVII, z. 2–3, s. 89–96.

Koziara S. 1998: *O szyku zaimkowej przydawki dzierżawczej w polskich przekładach Psałterza (na przykładzie psalmu Miserere)*, „Język Polski" LXXVIII, z. 1–2, s. 62–69.

Koziara S. 2016: *Biblia Tysiąclecia wobec tradycji polszczyzny biblijnej – uwagi jubileuszowe*, „Język Polski" XCVI, z. 4, s. 15–31.

Koziara S. 2020: *Próba periodyzacji dziejów polszczyzny biblijnej*, „Język Polski" C, z. 4, s. 10–20.

Kucała M. 1973: *Bohemizmy frazeologiczne w staropolszczyźnie*, „Język Polski" LIII, z. 2–3, s. 118–132.

Kucała M. (opr.) 1984: *O języku poetyckim Jana Kochanowskiego. Wybór artykułów z „Języka Polskiego"*, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków.

Kulwicka-Kamińska J. 2011: *Z problematyki przekładu biblijnych i koranicznych nazw aniołów oraz innych istot duchowych*, „Język Polski" XCI, z. 1, s. 23–35.

Kwilecka I. 1978: *O swobodnych średniowiecznych przekładach biblijnych (na przykładzie tłumaczeń francuskich, czeskich i polskich)*, „Język Polski" LVIII, z. 2, s. 87–98.

Lange J. 1930: Kto się w opiekę poda Panu swemu, „Język Polski" XV, z. 6, s. 161–168.

Laskowski R., Twardzik W. 2005: *Samogłoski nosowe w Rozmyślaniu przemyskim* (cz. I–III), „Język Polski" LXXXV, z. 3, s. 171–184; z. 4, s. 257–267; z. 5, s. 366–377.

Leszczyński Z. 1960: Mucha *w Biblii królowej Zofii*, „Język Polski" XL, z. 2, s. 143–145.
Lubaś W. 1977: *Literacka organizacja rymu Kochanowskiego*, „Język Polski" LVII, z. 4, s. 248–256.
Makuchowska M. (opr.) 2007: *Bibliografia języka religijnego 1945–2005*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów.
Malec T. 1985: Koryncjanie *zamiast* Koryntianie, „Język Polski" LXV, z. 5, s. 389–390.
Matuszczyk B. 1993: *Kilka uwag o języku Nowego Testamentu (1593) w tłumaczeniu Jakuba Wujka*, „Język Polski" LXXIII, z. 4–5, s. 241–245.
Mika T., Twardzik W. 2011: *Jak zagadkowe cztery tytuły rozdziałów w Rozmyślaniu przemyskim pozwalają wyobrażać sobie jego zagubiony autograf*, „Język Polski" XCI, z. 5, s. 321–334.
Mika T., Rojszczak-Robińska D., Ziółkowska O. 2016: *W poszukiwaniu genezy tytułów w Rozmyślaniu przemyskim*, „Język Polski" XCVI, z. 1, s. 7–23.
Nitsch K. 1919: *Rozbiór językowy* Ojczenasza, „Język Polski" IV, z. 1–5, s. 75–85; 116–117; 147–155.
Nitsch K. 1920: *Rozbiór językowy* Ojczenasza, „Język Polski" V, z. 1, s. 23–27; z. 2, s. 44–48.
Nitsch K. 1956: *Składnia mianownika l. mn. u pierwszego pisarza Psałterza floriańskiego*, „Język Polski" XXXVI, z. 4, s. 241–245.
Oesterreicher H. 1926: *Z teki słownikarza:* obierża, „Język Polski" XI, z. 3, s. 76–79.
Ostrowska E. 1953: *Walka o piękne słowo psałterzowe* (*Psałterz Kochanowskiego i Psałterz brzeski*), „Język Polski" XXXIII, z. 4, s. 285–317.
Ostrowska E., 1970: *Rej w ocenie Kochanowskiego*, „Język Polski" L, z. 4, s. 241–257.
Petrov I.N., Twardzik W. 2010: Kamień, który odrzucili budując*, czyli o staropolskich imiesłowach nieodmiennych w funkcji podmiotu*, „Język Polski" XC , z. 1, s. 5–15.
Pisarek W. 1995: *Kto, o czym, jak i po co?*, „Język Polski" LXXV, z. 3, s. 169–182.
Reczek S. 1951: Od naboya *Psałterza puławskiego. (Drobiazg ze staropolskiego słownictwa)*, „Język Polski" XXXI, z. 2, s. 75–78.
Reczek S. 1953: *Staropolski* dostatek (*Leksykalna zagadka Psałterza floriańskiego*), „Język Polski" XXXIII, z. 1, s. 25–28.
Rospond S. 1952: *Postscriptum do zagadnień lokalizacji Psałterza puławskiego*, „Język Polski" XXXII, z. 5, s. 229–231.
Rospond S. 1961: *W. Rozdzieński a J. Kochanowski*, „Język Polski" XLI, z. 4, s. 295–302.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1996a: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 1. Prawdopodobna forma 2. i 3. os. lm. trybu rozkazującego* będzicie, „Język Polski" LXXVI, z. 2–3, s. 97–102.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1996b: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 2.* Byszę *i inne stare formy słowa posiłkowego w trybie warunkowym*, „Język Polski" LXXVI, z. 4–5, s. 321–327.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1997a: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 3. Formy z aorystycznym* by (*3 os. lp. czasownika* być), „Język Polski" LXXVII, z. 1, s. 41–46.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1997b: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 4. Pierwotne postaci bezokoliczników* rzecy, wybawici, „Język Polski" LXXVII, z. 2–3, s. 102–111.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1997c: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 5. Archaiczne formy 2. i 3. os. lp. czasu teraźniejszego* si *'jesteś' i* jeść, je *'jest'*, „Język Polski" LXXVII, z. 4–5, s. 298–302.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 1999: *Archaizmy fleksyjne w Rozmyślaniu przemyskim. 6. Archaiczne formy part. praet. act. I typu* przyszed, kupiw, lizw *'przyszedłszy, kupiwszy, liznąwszy'*, „Język Polski" LXXIX, z. 1–2, s. 35–46.
Rzepka W.R., Twardzik W.B. 2008: *Jeszcze jeden kresowizm w Rozmyślaniu przemyskim: imiesłów czynny* chciąc, „Język Polski" LXXXVIII, z. 4–5, s. 348–352.
Sieradzka-Mruk A. 1996: *Nawiązanie do perykop biblijnych w kazaniach i homiliach*, „Język Polski" LXXVI, z. 2–3, s. 135–140.
Szagun D. 2002: *Biblijny genetivus partitivus czy forma superlatywu w poezji Norwida?*, „Język Polski" LXXXII, z. 1, s. 17–20.
Szelachowska-Winiarzowa L. 2002: *Czy Judyta rzeczywiście jadła* żemły*? Jeszcze o «zagadkowym» staropolskim zielu*, „Język Polski" LXXXII, z. 1, s. 68–73.
Szymański T. 1994: *O wielbłądzie w uchu igielnym*, „Język Polski" LXXIV, z. 4–5, s. 379–381.
Śnieżyńska-Stolot E. 1990: *Głos historyka sztuki w sprawie powstania Psałterza floriańskiego*, „Język Polski" LXX, z. 5, s. 166–174.
Taszycki W. 1949a: *Psałterz floriański nie jest zabytkiem śląskim*, „Język Polski" XXIX, z. 1, s. 1–13.
Taszycki W. 1949b: *Psałterz floriański jest zabytkiem małopolskim*, „Język Polski" XXIX, z. 3, s. 122–125.
Urbańczyk S. 1949: *Dwie śląskie cechy dialektalne: wymowa typu* fała *i końcówka miejsc. l. mn.* -och (*Głos w dyskusji nad miejscem powstania Psałterza floriańskiego*), „Język Polski" XXIX, z. 4, s. 170–173.
Urbańczyk S. 1980: *Uwagi o artyzmie Psałterza w przekładzie Jana Kochanowskiego*, „Język Polski" LX, z. 5, s. 321–331.
Urbańczyk S. 1984: *Co wiemy o języku Jana Kochanowskiego?*, „Język Polski" LXIV, z. 4, s. 242–250.
Urbańczyk S. 1991: *Glosy do Modlitwy Pańskiej i Pozdrowienia Anielskiego*, „Język Polski" LXXI, z. 1, s. 9–17.

Wanicowa Z. 2002: *W odpowiedzi na artykuł polemiczny pt. Czy Judyta rzeczywiście jadła* żemły?, „Język Polski" LXXXII, z. 3, s. 236–238.

Wilczewska K. 2003: *W Psałterzu* Dawidowym!, „Język Polski" LXXXIII, z. 2, s. 150.

Zarębina M. 2010: *Terminologia rodzinna w Ewangelii według św. Mateusza*, „Język Polski" XC, z. 2, s. 82–90.

Zarębski R. 2017: *Trwałość i/a stabilność nazewnictwa biblijnego* (*z badań nad toponimią Nowego Testamentu Szarffenberga z 1556 roku*), „Język Polski" XCVII, z. 4, s. 38–49.

Zarębski R. 2020: *Cerkiewnosłowiańskie i wschodniosłowiańskie wpływy językowe w warstwie onimicznej przekładów biblijnych Szymona Budnego* (*na materiale* Nowego Testamentu), „Język Polski" C, z. 2, s. 77–88.

Zembatówna M. 1952: *Czy Psałterz puławski jest zabytkiem środkowomałopolskim?*, „Język Polski" XXXII, z. 5, s. 223–229.

Zbróg P. 2007: *Podmiot szeregowy w Rozmyślaniu przemyskim*, „Język Polski" LXXXVII, z. 1, s. 48–54.

Zbróg P. 2008: *Grupy apozycyjne w Rozmyślaniu przemyskim*, „Język Polski" LXXXVIII, z. 2, s. 105–115.

Żmigrodzki P. 2020: *Powstanie Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego i jego rozwój organizacyjny do 1939 roku*, „Język Polski" C, z. 1, s. 6–23.

Żurowska-Górecka W. 1956: *Fragment zaginionego psałterza staropolskiego a Psałterz puławski*, „Język Polski" XXXVI, z. 5, s. 346–354.

Summary

Biblical themes on the pages of the 100-year-old *Język Polski* (exploration)

Keywords: biblical Polish, journal „Język Polski", the history of Polish language.

The paper is an attempt at an exploratory overview of selected thematic areas in the publications of *Język Polski* – one of the oldest Polish linguistic journals whose hundredth issue was released in 2020. The target of the query and a more detailed analysis was the presence of biblical themes in previous publications of the journal. On the basis of the collected material that consists of over one hundred publications, the main research domains were indicated, in which the linguistically understood biblical issues are represented on the pages of the journal. These include the following topics: 1) the language of Polish translations and paraphrases of the Bible, 2) the issues concerning the Polish biblical style and biblical stylization, 3) the phraseology of biblical origin and 4) other issues related to biblical Polish. Using the data, the author made an attempt at assessing the role of the journal *Język Polski* in the field of presentation and description of this part of linguistic and cultural heritage of the Polish language which originates from biblical tradition.